KADR

﴿٩٧﴾ سُورَةُ الْقَدْرِ

Bu Kadir sûresi, Ebuzer rivayeti üzere « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ » sûresi de tesmiye olunur. Ebuhayyan: «Ekser kavlinde medenîdir, «Maamafih Mâverdî aksini hikâye etmiş, Vâhidî de Medînede nâzil olan ilk Sûre olduğunu zikr eylemiştir.» diyor. Aynî buna Ebul'abbasın bilâ hılâf mekkîdir dediğini de ilâve ediyor. Râzîde ve nisaburîde mekkî, Keşşaf, Beyzâvî ve Ebüssüud ve daha bir takımlarında muhtelefün fîha diye kayd etmişler. İtkanda da: «Bunda iki kavil vardır, ekseriyyet mekkî olmasıdır» demiştir. Buna dâir daha ba'zı rivayet de gelecektir.

Âyetleri - Beştir. Mekkî ve Şâmîde altıdır. Farkı, üçüncü «Leyletülkadir», âyetidir.

Fasılası - ر harfidir.

Evvelki Sûreye münasebeti ondaki secde ve ıkterib emirlerinin bir ta'lîli sıyakında olmasıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَالَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٣﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿٤﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ﴿٥﴾ سَلَامٌ هِىَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴿﴾

Sh:»5965

Meali Şerifi

Elhak biz indirdik onu kadir gecesî 1 Ne bilirdi ki sana? ne kadir gecesi? 2 Bin aydan hayırdır o kadir gecesi 3 İner peyderpey melâike ve ruh onda, izniyle rablarının her bir emirden 4 Bir selâmdır o tâ tan atana kadar 5

1. ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ﴾ Elhak biz indirdik onu -ya'ni oku da ancak bize secde ve ibadet et, çünkü şanı azametimizle biz indirdik onu; o okunan Kurânı. Kudredi ilâhiyye her kuvvetin fekvında her kemali câmi' olduğuna tenbih için azamet nunuyle « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ » biz indirdik onu buyurulması münzilin azametini ifade ederken münzelin şanına ta'zîmi de ifade eder. Münzelin ismi tasrih olunmıyarak « هـ » zamiriyle iş'ar olunması dahi onun tasrihine lüzum olmıyacak vechile zihinlerde ma'lûm bulunduğuna işaret olma itibariyle şanının yüksekliğine ikinci bir tenbih, sonra kadir gecesinde indirildiğini beyan ile kadir gecesinin kadr-ü fazîleti anlatılması da yine onun kadr-ü şerefini tazvîhtir. « اِنَّا » aslı « اِنَّنَا » dır. « اِنَّ » hukmü tahkîk ile tekid eder. « نَا » onun ismi olarak müsnedi ileyh, « اَنْزَلْنَاهُ » fi'il ve fâil bir cümlei fi'liyye olarak haberi olduğundan isim ve haber mecmuu olan « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ » bir cümlei fi'liyyeyi mütezammın bir cümlei ismiyyedir ki müsnedi ileyh olan mütekellim zamiri « نَا » bir mübteda bir de fâ'il olarak tekerrür etmiş olmakla iç içe iki hukmü tezammun eden müekked bir kelâmdır. İlmi meânîde ma'lûm olduğu üzere bu kabîl cümleler kasır veya tekavvii hukm ifade ederler. Sade bir cümlei ismiyye bile devam ve sübut ifade ettiğinden bu ve emsali cümleler inne ve cümlei ismiyye ve isnadın tekerrürü

hasebiyle üç katlı bir te'kid ve makamına göre de kasr ifade eden pek muhkem cümlelerdir. « هـــ » zamirinin merci'ine gelince; cümhûri müfessirîn Kur'ana raci'dir demişlerdir. Buharîde mezkûr olan da « هـا » Kur'andan kinayedir. Râzî bunda müfessirînin icmaını söylemiş. Cibrîle veya diğerine rücuunu söyliyenler yok değilse de onları hılâf saymamıştır. Şihab, za'fından dolayı demiş ise de ma'na itibariyle hakîkî bir hılâf add etmediği için olmak gerektir. Zira Kur'ana rücuu ile Cibrile rücuu birbirin müstelzim demektir. Diğer vecihlerde, Kur'an külle ve ba'za dahi sadık olmak haysiyyetiyle «o Kur'an» mefhumuna dahil olur. Âlûsînin nakl ettiği vechile Hattâbî « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ » zamiri Allah teâlânın « اِقْرَاْ » kavline işaret olduğunu ve ondan dolayı bu Sûrenin ondan sonraya konulduğunu söylemiştir. Kazıy Ebubekir ibnil'arabî de bunu beğenmiş «bu cidden bedî'dir» demiştir. « اِقْرَاْ » , Kur'anın ilk nâzil olan âyeti olduğu cihetle onun inzali Kur'anın indirilmeğe başlaması demek olacağı cihetle zamirin ona irca'ı da hakikatte cumhur kavline muhalif olmaz. Ancak zamirin merci'i evvelki Sûrede geçmiş olmak i'tibariyle o Kur'anı demek gibi lâfzan da sarih olmuş olur. Ve inzali, inzale başlamakla te'vile hacet kalmaz. Çünkü Kur'ana râci'dir diyenlerin bir kısmı şa'bîden merviy olduğu üzere inzale ibtida ile tefsîr etmişler ve demişlerdir ki bütün Kur'anın mecmuu bir gecede değil, yirmi üç senede nucumen nâzil olduğu ma'lûm bulunduğundan « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىٓ اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ » da olduğu gibi burada

da murad yirmi üç sene imtidad eden inzalin mebdei olmak ıktiza eyler. Onun için zamirin evvelü mânezel olan « اِقْرَاْ » emrine ircaı aynî ma'nayı daha ibtidai inzal ile te'vile hacet bırakmayan güzel bir ma'na olur. Ve Sûrenin mekkî ve medenî olması rivayetlerinin ikisine de tevafuk eyler.

Bundan başka Sûrenin medenî olması rivayetine göre

Sh:»5967

zihni âcizâname daha yakın görünen bir ihtimal vardır ki o da bu zamirin « اِقْرَاْ » sûresi nihayetinde « لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ » kavlindeki sef'a raci' olarak o va'din Bedir de incazına işaret olmasıdır. Bu surette Ebucehlin o yalancı, canî kafasının kesilip Cehenneme doğru sürüklendiği Bedir nusratının nüzulüne işaret olarak « وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » ma'nasında olmuş olur. Yevm, geceye de şamil olduğu cihetle bundan Bedir vak'ası kadir gecesinin sabahında olduğu ve o va'di celîlin incazı yevmelfürkan olan o günün gecesinden başladığı da anlaşılır « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىٓ اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ

الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ » âyeti de bu ma'na ile tefsir olunabilir. Çünkü Bedir vak'ası da Şehri remezanın on yedinci günü olmuştur. Ve Âlûsînin kayd ettiği vechile leylei kadir Ramazanın on yedinci gecesi olduğu, çünkü Bedir vak'ası onun sabahında vuku' bulduğu Hasenden de rivayet edilmiştir. Şu kadar ki bu ancak Sûrenin medînede nüzulü rivayetine göre sahih olabilir ve ekseriyyetin muhtarına göre kadir gecesinin Remezanda olması münâfi olmaz. Fakat bir hayli hadîslerin delâletine nazaran Ramazanın aşri ahîrinde aranması ve en ziyade yirmi yedinci gece olması hakkındaki rivayetere tevafuk etmez. Mekkî olması rivayetine de uymaz. Medenî olmasını tercih edenlerin asıl vechi de bu olmak gerektir. Maamafih Cuma gününde icâbet saatinin gizlendiği gibi leylei kadrin de bütün sene içinde gizlenmiş olduğu, bilhassa Ramazanda ve bahusus aşri ahîrinde teklerde veya çiftlerde bahusus yirmi yedisinde olması da ağlebi ihtimal bulunduğu hakkındaki en sağlam rivayet mülâhaza edilince kadir gecesi Bedir gecesinden ibaret demek değil, lâkin bedir gecesi kadir gecelerinden biri idi, o sene kadir Ramazanın on yedisine musadif olmuştu diye anlamak daha doğru olur. Şu halde bütün akvale hılâfsız olarak şamil olacak vechile en kat'î ve müttefekun aleyh olan ma'na, zamirin kül veya ba'z mutlak Kur'ana ircaıdır.

Sh:»5968

« اِقْرَاْ » veya Bedir de bu ma'na dahilinde birer ihtimali karîbdirler.

İnzalin ma'nasına gelince: İbni Cerîr ve sâirede mezkûr olduğu üzere ekser rivayet tefsirleri İbni Abbastan şu ifadeleri nakletmişlerdir:

1- Ikrimeden: Kur'an hepsi bir cümle olarak Ramazanda leylei kadirde Dünya Semaya indi, sonra Allah, Arzda bir şey ihdas etmek, vahy eylemek murad ettikçe ondan indirdi tâki cem' etti.

2- Hakîm ibni Cübeyrden: Kur'an bir gecede semaı ulyadan Semai Dünyaya cümlei vâhide olarak indi, sonra senelerde tefrîk olundu ve İbni Abbas: « فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ » âyetini okudu, müteferrıkan nâzil oldu dedi.

3- Saıyd ibni Cübeyrden: Kur'an, cümlei vâhide olarak leylei kadirde Semai Dünyaya indi de mevakıi nücumda oldu, Allah onu Resûlüne ba'zısı ba'zısı ardınca indiriyor du diyüp sonra okudu: «

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا »

4- Kur'an cümlei vâhide olarak indi, Semai Dünyada beyti ızzete kondu ve onu Cibril aleyhisselâm Muhammed sallâllahü aleyhi veselleme ibadin kelâmının ve amellerinin cevabiyle indirdi. Aynînin Buharî şerhinde ifadesine göre cümlei vâhide olarak leylei kadirde Levhı mahfuzdan Semai Dünyaya indirildi de beyti ızzete kondu, Cibril aleyhisselâm onu sefereye imlâ etti, sonra da Cibril onu Peygambere nücumen indiriyordu. Evveli ile âhiri beyni yirmi üç sene oldu. İbni Cerîrde şa'bîden de iki rivayet vardır:

1- Bize bâliğ oldu ki: Kur'an cümlei vâhide olarak Semai Dünyaya indi.

2- Kur'anın evveli leylei kadirde indi. Onun için tefsirlerde başlıca bu iki vech üzere yürümüşlerdir. Evvelkisinde

Sh:»5969

zamir Kur'anın küllüne râci' ve inzal, ma'ruf olduğu üzere def'aten indirmek ma'nasında, ikincisinde ise ibtidai inzal ma'nasına olmuş bulunuyor. Zamirin « اِقْرَاْ » emrine gönderilmesi de bu ikinci ma'nayı daha

vâzih ve hiç te'vilsiz olarak ifade etmiş oluyor. Üçüncü olarak arz ettiğimiz vechile sef'a gönderilerek Bedre işaret olması da medenî olması rivayetine göre en yakın ve en münasib bir ma'na görünüyor. Kur'ana nisbet olunan inzalin ma'nası sûrei Bekarenin başında da geçtiği üzere âlemi gayıbden âlemi şehadete ızhar demek olduğu için Kur'anda istikbale müteallık olarak iyrad edilen bir va'd-ü vaîdin incazı, haber verilen bir hâdisenin fi'le çıkarılması ma'nasına da sadıktır.

﴿فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ Kadir gecesinde -ya'ni kadir gecesi indirdik, yâhud kadir gecesi hakkında indirdik. Çünkü ba'zıları zamiri bu Sûre ma'nasına Kur'ana irca' ederek bu Sûreyi kadir gecesi hakkında, ya'ni kadir gecesinin şeref ve fazîletini beyan için indirdik mealinde tefsir etmişlerdir ki hazfı muzafe veya « فى » yi sebebiyyete haml eylemişlerdir demek olur. Gerçi bundan sonraki âyetler kadir gecesinin hayr-ü fazîletini beyan için sevk olunduğu cihetle bu Sûrede bu ma'na da yok değildir. Fakat bu âyeti buna haml etmek nâkıstır. Zira doğrudan doğru zarfiyyet mümkin iken sebebiyyete veya hazfı muzafa gitmek hılâfı zâhir olduğu gibi, Sûrenin asıl sevkı doğrudan doğru gecenin kadrinden evvel onda indirilmiş olan münzelin, ya'ni zamirin merciinin kadr-ü şerefini beyan için olmak lâzım gelir. Yoksa o Kur'anın kadir gecesinde indirildiği söylenmeden doğrudan doğru kadir gecesinin fazîletini beyana geçildiği surette kadir gecesinin en büyük feyzınden sükût edilmiş olacağı gibi Sûrenin mâkabline münasebeti gözetilmemiş,

tertibde buraya konulmasının hikmetine işaret edilmemiş olur. Evvelki ma'nada

Sh:»5970

ise Sûrenin sevkı balâda kıraeti emr olunan Kur'anın kadrini beyan için olup gecenin kadri onun zımnında bundan sonraki âyetlerin mâsîka lehi olduğundan gerek makabline gerek maba'dine münasebeti tamdır. Onun için rivayetten de dirayeten de muavvel olan vecih evvelkisidir.

Kadir, « قَدَرَ ۰ يَقْدِرُ » fi'linin masdarı olarak esası güç yetirmek demek olup hukm-ü kaza, takdir, şeref-ü azamet ve tazyîk ma'nalarına gelir. Râzî der ki kadr-ü kader birdir. Ancak sükûn ile masdar, feth ile isimdir. Leylei kadir denilmesinde de müfessirîn bu ma'nalardan her birine göre bir kaç vecih beyan etmişlerdir.

BİRİNCİSİ, İbni Cerîrin Mücahidden nakl ettiği vechile huküm gecesi demektir ki sûrei Dühanda « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ » buyurulduğu üzere her hakîm emrin, ya'ni takdîri ilâhîde hukm olunmuş umurun yâhud

bir çok umura hâkim büyük muhkem emirlerin fark edildiği, ayırd olunduğu mubarek gece demektir. Zira ekser müfessirînin kavlince o leylei mubareke leylei kadirdir. Şa'banın nısfı gecesi olan leylei berat diyenlere göre de orada söz geçmişti bak. Bu ma'na ile çokları leylei kadir demek leylei takdir demek olduğunu söylemişlerdir. Lâkin eşyanın umur ve ahkâmın mekadîr ve ekvatını ta'yin ma'nasına asıl takdir ezelî olduğu cihetle burada murad o huküm ve takdirin ızhar ve infazı ile huküm ve kaza olmak lâzım gelir. Âyette « يُفْرَقُ » buyurulması da buna delâlet eyler. Kader ve kaza yekdiğeri ma'nasına da kullanıldığı için ba'zıları kaza, ba'zıları da huküm diye ifade eylemişlerdir. Bunu bir sene zarfındaki âcal ve erzak gibi umurun kazası diye takyid ederek ta'rif etmek ba'zı rivayete binaen şayi' olmuş ise de « كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ » den zâhir olan yalnız bir sene ile mukayyed değil, bir çok senelere ve asırlara ve devirlere tealluku olan umurı mühimme ve muazzamadır. Meselâ Kur'anın

Sh:»5971

nüzulü senelerce imtidadı mukadder, ahkâmı kıyamete kadar a'sar ve ahkabe hâkim, risalet kezâlik, Bedir, bütün fütuhatı islâmın mebdei olan bir zafer. Kadir gecesinin asıl kadri de böyle feyzi şamil hakîm emirlerin infaz olunduğu hukm-ü kaza gecesi olmasındadır.

İKİNCİSİ, Zührîden merviy olduğu üzere kadir, bizim de kadr-ü haysiyyet ta'bir ettiğimiz vechile şeref ve azamet ma'nasına olmasıdır ki azamet ve şeref gecesi demek olur. Çünkü « خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ » dir.

ÜÇÜNCÜSÜ, tazyîk ma'nasına olmasıdır ki tazyîk gecesi demek olur. Zira o gece inen Melâikeye Arz dar gelir denilmiştir. Bu bize şunu ifade eder ki büyük; şerefli vukuatın zuhuru sonundaki hayr-ü selâmetin azameti nisbetinde büyük bir şiddet ve tazyîk ile alâkadardır. Netekim Kur'anın nüzulü de Melekin şiddetli tazyîkı ile başlamıştı. Şu halde leylei kadirde bu üç ma'nanın üçü de var demektir. Bu Sûrede « لَيْلَةِ الْقَدْرِ » unvanının üç def'a zikr edilmiş olması da buna bir işarettir. 2. ﴿وَمَآ اَدْرٰيكَ مَالَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ ve ne bildirdi? Sana ne kadir gecesi? -Yâhud bildin mi nedir kadir gecesi; ya'ni o kadir gecesi öyle büyük bir gecedir ki sırf senin kendi dirayetine kalsa idi onun mahiyyetini, kadrinin derecesini bilemezdin, fakat o ineni biz, rabbın indirdiğimiz gibi bunu da bervechi âtî biz bildirdik. Bu şöyle de ifade olunabilir: Bildin mi hem ne kadir gecesi? 3. ﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ o kadir gecesi -bu, âyetleri altı sayan mekkî ve şamîde bir âyettir. ﴿خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ﴾ bin aydan daha hayırlıdır.- O gece amel ve ibadet ve mücahede ile irilecek olan hayr-ü sevab, onsuz bin ay

amel ile kazanılacak olan hayr-ü sevabdan daha çok, daha ziyade hayırlıdır. Bir had ve mikdar ile ta'yın ve tahdid edilmiyecek kadar çok hayırlıdır. Artık ne kadar daha çok

Sh:»5972

hayırlı olduğunu Allah bilir. Bu mahza Allah teâlânın Muhammed ve ümmetine bir fazl-ü ihsanıdır. Bu tafdîl için asgarî olarak bin adedinin mikyas gösterilmesi tahsîs için değil, teksîr içindir. Böyle iken bin seneden veya bin asırdan denilmeyip de « اَلْفِ شَهْرٍ » diye bilhassa ay ile ifade olunmasının vechine gelince bu hususta bir kaç rivayet vardır: -1) İbni Münzirin ve İbni ebî Hâtimin ve Sünende Beyhekînin Mücahidden rivayet ettikleri vechile: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Benîisrâilden bir erin Allah yolunda bir ay silâh giyinmiş olduğunu anlatmıştı, müslimanlar buna teaccüb ettiler ve amelleri kendilerine pek kasır göründü. Allah teâlâ da bu Sûreyi inzal buyurdu. -2) İbni ebî Hâtimin Aliy ibni Urveden rivayetine göre: Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem bir gün benîisraîlden dört kişinin seksen sene Allaha ibadet edip tarefetül'ayn ma'sıyette bulunmadıklarını anlatmış, Eyyübu, Zekeriyyayı, Hazkıyl ibni acûzu, Yuşa' ibni Nunu zikr eylemişti. Ashabı kiram buna teaccüb ettiler. Bunun üzerine Cibril gelip Ya Muhammed! ümmetin o bir kaç neferin seksen sene ibadetinden teaccüb ettiler. Allah teâlâ sana ondan

daha hayırlısını inzal buyurdu diye, « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ » ilh... okudu da işte bu senin ve ümmetinin teaccüb ettiğinizden daha hayırlıdır dedi, Resûlullah da mesrur oldu -3) İmam Mâlikin Müvetta'da zikr ettiğine göre, Resûlullaha ümmetlerin omürlerini kısa add ederek başkalarının uzun omürde yaptıkları amellere yetişememelerinden endîşe etmişti. Allah teâlâ da ona leylei kadri verdi ve onu diğer ümmetlerin bin ayından daha hayırlı kıldı. Bu rivayetlere göre bin ayın tahsıysi seksen küsur senenin bu ümmet içinde bir insan için ekseriyyet itibariyle uzun bir omür olmasına işaret demek olur. -4) Tirmizî ve İbni Cerîr ve Hâkim ve Taberanî ve İbni Merdûye ve Delâilde Beyhekî, Kasim ibni fadli haddanî tarikıyle

Yusüf

Sh:»5973

ibni Sa'd (ba'zılarında Yusüf ibni Mâzin, İbni Cerîr de İsa ibni Mazin) den Hazreti Hasen ibni Aliy radıyallahü anhümaya isnad edilen bir hadîs rivayet eylemişler: Yusüf ibni Sa'd demiş ki: Muaviyeye biatten sonra Hasen ibni Aliye bir recül kalktı da mü'minlerin yüzlerini kararttın yâhud ey mü'minlerin yüzlerini karartan! Dedi. (İbni Cerîrin lâfzında: İsa ibni Mâzin dedi ki: Hasen ibni Ali radıyallahü anhe: Ey mü'minlerin yüzlerini karartan kalktın da şu recüle, ya'ni Muaviye ibni Ebîsüfyana biyat ettin! Dedim) bunun

üzerine Hazreti Hasen şöyle dedi « رَحِمَكَ اللّٰهُ » bana ıtab etme, çünkü Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerine rüyada Benîümeyye minberi üzerinde gösterildi, bu fenasına gitmişti, bunun üzerine nâzil oldu: « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ » Ya Muhammed! ya'ni Cennete bir nehir, hem de «

اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَالَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ يملكها بنوامية يا محمد » Ya'ni o kadir gecesi Benîümeyyenin melik olacağı bin aydan hayırlıdır Ya Muhammed» ve bunu rivayet eden Kasim, filvaki' Benîümeyyenin mülkünü hisab ettik bin ay ediyor, ne ziyade ne eksik dedi, demişlerdir. Buna göre « خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ » Emeviyye Devletinin müddetine ve aynî zamanda onun da bir hayır olduğuna işaret etmiş ve gâibden haber veren bir mu'cizeyi de tezammun eylemiş oluyor. Hazreti Peygamberin minberi Medînede konulmuş olduğu için ba'zıları bundan Sûrenin medenî olduğuna istidlâl olunacağını da söylemişlerdir. Bir takımlarının zann etmek istedikleri gibi Emevîlerin mutlâka aleyhinde değil, onlara hayır isbat etmiş olmak itibariyle lehlerinde demek olan bu hadîsin sıhhati tesbit edilebilmiş olsa idi « اَلْفِ شَهْرٍ » in ma'nasını ve vechi tahsıysını tefsir için en vâzıh bir delil olurdu. Lâkin sıhhati tesbit edilememiş, ancak zaıyf mi? Yoksa münkermi olduğunda ihtilâf edilmiştir. Tirmizî der ki: Bu bir hadisi garibdir, biz bunu ancak bu vech ile tanıyoruz: ve Kasim ibni Fadl hadîsinden Yusüf ibni Sa'dden «bir de

Kasim ibni

Sh:»5974

Fadılden, Yusüf ibni Mâzinden denilmiş, Kasim ibni Fadli Haddanî Sikadır. Yâhya ibni Saıyd ve Abdürrahman ibni Mehdî onu tevsîk etmişlerdir. Fakat Yusüf ibni Sa'd mechul bir recüldür. Biz ise bu hadîsi bu lâfz ile ancak bu vecihten tanıyoruz اهـ. Bunun hulâsası Dürri mensûrda da zikr olunduğu üzere zaıyf demektir. Süyutî İtkanda der ki: Bu hadîs ile Sûrenin medenî olduğuna istidlâl olunuyorsa da müzenî bu hadîse münker demiştir اهـ. Maamafih Âlûsînin naklettiği vechile Hatîb, İbni Abbastan da ve keza ibni Müseyyebden de şu lâfz ile tahric eylemiş: Nebiyyullah sallâllahü aleyhi vesellem dedi ki: « اُرِيتُ بَنِى اُمَيَّةَ يَصْعَدُونَ مِنْبَرِى فَشَقَّ ذٰلِكَ عَلَىَّ فَاُنْزِلَتْ اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ » bana rü'yada Benîümeyye gösterildi minberime çıkıyorlardı, bu bana ağır geldi, bunun üzerine « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۚ » indirildi ve Celâli süyutî Dürri mensûrde bunu dahi zikr ettikten sonra «şu halde müzenînin o hadîs münkerdir kavlinde bence tereddüd vardır» diye inkârdan sarfı nazar edecek za'f ile iktifa etmek istemiştir. İbni Cerîrde « اَلْفِ شَهْرٍ ۖ » in tefsirinde gerek Benîisrâil âbidi ve gerek bu Emeviyye hadîsi rivayetini dahi zikr

ettikten sonra bu akval içinde tenzilin zâhirine en yaraşan kavil leylei kadirde amel, leylei kadir bulunmıyan bin ay amelden daha hayırlıdır diyenlerin kavlidir. Diğer kaviller bir takım maani bâtıle da'valarıdır ki onlara ne haberden ne akıldan ne de tenzilde mevcud bir delâlet yoktur, diye karar vermiştir. Böyle karar vermek ise rivayet ettiği o haberleri redd-ü inkâr demek olduğu cihetle bu da müzenîye iştirâk eylemiş demektir.

Tarihe müraceat edildiği surette de ilk bakışta hısabca bir tehalüf görünür. Zira bin ay seksen üç sene dört ay eder. Halbuki Hazreti Hasenın emri Hazreti Mu'aviyeye teslimi tarihi olan kırk bir senesi Rebi'ülevvelinden veya Rebi'ülâhirinden veya cumadelûlâsından i'tibaren

Emevîlerin

sonuncusu olan ikinci Mervanın katledildiği yüz otuz iki senesi âhirine kadar sayıldığı takdirde Emeviyye mülkünün müddeti doksan bir sene on ay yâhud dokuz yâhud sekiz ay eder ki bin yüz yâhud bin yüz bir yâhud bin yüz iki aya bâlig olur. Şu halde arada lâekal yüz ay kadar bir fark var demektir. Maamafih bu babda salâhiyyetdar olan İbni esîr ve Kazıy cemâlüddîn ve Ebülfida gibi müverrihler bu farkın ehemmiyyeti

olmadığına kail olarak mezkûr hadîsi kabul edip nakl eylemişlerdir. Netekim Ebülfida şöyle der: Benî ümeyye hulefası on dörttür evvelleri Mu'aviye ibni Ebi süfyan ve âhirleri mervanı ca'dîdir ve mülklerinin müddeti doksan küsûr senedir. Bu ise takriben bin aydır. Kazı Cemalüddîn ibni vasıl rahmetullah derki: İbni esîr, tarihinde şöyle demiştir. Hazreti Hasen Kûfeden yürüdüğü zaman ona bir recul ârız oldu da, ey mü'minlerin yüzlerini karartan = ya müsevvide vücuhılmü'minîn! Dedi, o da bana levm etme çünkü Resulullah sallâllahü aleyhi veselleme menamında gösterilmiş idiki Benî ümeyye onun minberine recülen ferecülen çıkıyor. Bu onun fenasına gitti, bunun üzerine Allah teâlâ inzal buyurdu « إِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ » ve « إِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۚ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَالَيْلَةُ الْقَدْرِ ۙ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ » اهـ. görülüyor ki: bu müverrihler buna i'tiraz etmeyip elfi şehrin takribî surette benu ümeyyenin mülküne işaret olmasını kâfi görerek hadîsi tarih noktai nazarından kabul eylemişlerdir. Buna göre asıl maksad mefhum, adedi tahkîk değil, benu ümeyye mülkünün mahdûd olan hayriyyetine ve müddetine takribî bir işaret ile Peygambere verilmiş olan kadir gecesinin gayri mahdud olan hayrını beyandır demek olur. Müverrihler zaıyf olan rivayetleri de kayd ede geldikleri cihetle bundan haddi

zatinde hadîsin sıhhatini kabul lâzım gelmezse de tarih noktai nazarından edilecek i'tiraza bir cevab teşkil etmek i'tibariyle bunun bir ehemmiyyeti bulunduğu da inkâr olunamaz. Bu i'tibar ile hadîsi mezkûr münker sayılmamak lâzım gelir. Ancak Tirmizînin Kasim ibni fadl, sikadır demesine, onun ise Beni ümeyye mülkünün ne ziyade ne eksik bin ay olarak hısab edilmiş olduğunu söylemesine nazaran bunun takrîbi değil, tahkîkî olması iktıza eder. Şu halde müverrihlerin sözü ile bunu nasıl te'lif etmeli veyâhud hangisini tercih eylemeli suâli varid olur.

Bizim kanaatimize göre muhaddisin mevsuk bir muhaddis olmak i'tibariyle tahkîki, müverrihin müverrih olmak i'tibariyle takrîbinden daha müreccheh olmak lâzım gelir. O halde ma'lûm olan tarihe karşı bunun vechi ne olabilir? Bunda fikrimizce üç vecih muhtemildir:

BİRİNCİSİ, hadîsin ba'zı rivayetinde « يَصْعَدُونَ عَلَى مِنْبَرِهِ » ba'zı rivayetinde « يَنْزُونَ عَلَى مِنْبَرِهِ » lâfızlariyle ifade edilmiş olduğuna göre mazmunu Benî ümeyyenin minbere çıkışı, ya'ni mülkte terakkîsi müddeti üzerindedir. Bu ise Hışam ibni Abdilmelik ile nihayet bulmuş, ondan

sonra ki sekiz sene devri inkıraz, ya'ni minberden iniş zamanı olmuştur. Hazreti Mu'aviyenin istıklâli kırk bir sene cümadelûlâsında, Hışamın vefatı yüz yirmi beş senesı rebiülevvelinde olduğuna göre mecmuu seksen üç sene on ay eder. Bundan ikinci Muaviyenin isti'fası ile Mervanın cülûsuna kadar geçen fasılai zaman gibi beş altı ay müddet tarh edilince mütebakî tam seksen üç sene dört ay kalırki bu da Kasimin dediği gibi ne ziyade ne eksik olarak tam bin ay eder.

İKİNCİSİ, mecmuı müddet olan doksan iki seneden Yezîdin vefatı üzerine Abdullah ibni zübeyr Hazretlerinin mu'arız olarak hılâfeti müddeti olan dokuz seneye

yakın zaman da Emeviyyenin istıklâlinden tarh edilmek lâzım geleceğine de işaret olabilirki bu da alettahkîk gün hısabiyle tetkîk olunsa aynî neticeye varılabilir.

ÜÇÜNCÜSÜ, Emeviyye mülükü içinde birinci Yezîdin zamanında Hazreti Hüseynin şehid edilmesi, dokuzuncuları olan ikinci Yezîd ibni abdilmelikin, on birincileri olan ikinci velîd ibni Yezîd ibni abdilmelikin,

on birincileri olan ikinci velîd ibni Yezîd ibni abdilmelikin fisk-u fücurları hasebiyle hayırsızlıkla ma'ruf olan sekiz küsûr sene müddetleri doksan ikiden tarh edildiği surette de seksen üç sene küsür ay kalırki bu da aynî netice demektir. Şu halde bin ay ile iktifa olunması bu üç ihtimalden birine ve hattâ her birine işaret olacağı cihetle elfi şehir takrîbî değil, tahkîkî olarak bu hususiaki istıkbali bütün inceliğiyle ifade eden bir vahyi mu'ciz olmuş olur. Bu surette Râzînin hikâye ettiği vechile Kazıy abdülcebbarın bervechi âtî i'tirazı da vârid olmaz.

Kazıy Abdülcebbar zikr olunan rivayete ta'n ederek demiştirki: bu bin ayın beni ümeyye eyyamı olması ba'îddir. Çünkü Benî ümeyye eyyamı mezmumdur. Allah tealâ kadir gecesinin fazıyletini zikrederken öyle mezmum olan günlerle mukayese ederek zikretmez اهـ. Ya'ni « خَيْرٌ » ismi tafdıl olduğu için bin aydan daha hayırlıdır demek o bin ayın da hayır olmasını ıktıza eder. Bu ise Benî ümeyye günlerinin zemmi değil, medhi demek olacağı cihetle yakışmaz diye ta'n eylemiştir. Râzî de buna karşı demiştirki: bu ta'n, zaıyftır, Zira Benî ümeyyenin eyyamı saadeti Dünyeviyye i'tibariyle büyük günlerdir, Onun için Allah tealânın şöyle demiş olması mümteni' olmaz. «ben sana bir gece verdimki saadeti dîniyye i'tibarisinden çok daha hayırlı ve efdaldır. اهـ. Filvaki' Benî ümeyye günlerinin Resulullaha hoş gelmiyecek, fenasıha gidecek mesavîsi, şer cihetleri de bulunmakla beraber

büyük fütuhatı ve islâmın o sırada geçirmekte olduğu tefrika ve ihtilâl buhranlarının önüne geçerek vahdetinin iadesi gibi dinî, dünyevî hayr-ü saadet ciheteri de çok olduğu inkâr olunamaz. Elfi şehir hakkında bizim arz ettiğimiz mülâhazaya göre ise şer cihetleri tarh-u tayy olunarak öyle hayrı ihtiva eden aylarla iş'ar edilmiş olduğu cihetle zikr olunan ta'n ve i'tirazın vârid de olmıyacağı anlaşılır. Ve filhakikâ leyle'i kadir gerek meşhuru vechile Kur'anın ilk nâzil olduğu Nübüvvet gecesi olarak mülâhaza edilsin gerekse Bedr gecesi olsun iki takdirde de onun nice nice asırlara devletlere hâkim olan hayr-ü bereketi benîümeyye devletinin en hayırlı eyyam ve şühurundan daha hayırlıdır. Onların hayırlı günleri de bin ay kadar olacaktır denilmekte vâzıh bir ma'na ve mu'cize bulunduğunu inkârın ma'nası yoktur. Sonra bunu bir takımlarının zannettiği vechile Benîümeyyenin sırf aleyhine telâkkî etmek de doğru olmıyacaktır. Bununla beraber hadîsin rivayetten sıhhati tevsîk edilemeyip naklî kıymeti binnetice Tirmizînin dediği gibi zaıyf olmaktan kurtarılamadığı cihetle tefsiri yalnız buna ibtina ettirmek de doğru olamaz. Onun için en güzel ma'na bu rivayetlere ihtimal ile beraber İbni Cerîrin dediği gibi mutlak olarak leylei kadirde amel, leylei kadirde bulunmıyan bin ay amelden daha hayırlıdır diye anlamaktır ki bu da onun hayriyyeti gayri mahdud

olduğunu beyan ile Peygamber ve ümmetine bir tebşiri mahsustur. Şimdi onun hayriyyeti şöyle beyan olunuyor:

4. ﴿تَنَزَّلُ﴾ -Fi'li muzari' aslı tetenezzülüdür. Ya'ni iner de iner: peyderpey iner ﴿الْمَلٰٓئِكَةُ﴾ Melekler ﴿وَالرُّوحُ فِيهَا﴾ ve Ruh onda- Şihabın beyanına göre bu « فِيهَا » zamirinde iki vecih vardır.

Sh:»5979

BİRİSİ, leyleye râci' olmasıdır ki bu surette Ruh, melâikeye ma'tuf olarak; o gecede Melâike ve Ruh peyderpey iner demek olur, zâhiri de budur.

İKİNCİSİ, Melâikeye râci' vâv da haliyye olmaktır ki Ruh içlerinde olarak Melâike iner demektir. Ekser müfessirînin kavline göre Ruhtan murad Cibrildir. Ba'zıları da Ruh büyük bir Melektir ki Semavat ve Arzı yutsa ona bir lokma olur demişler. Burada « وَلَا تَايْـَٔسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ » gibi revh-u rahmet ma'nasına olduğunu da söylemişlerdir ve daha muhtelif kaviller vardır. Ammede, sûrei Mearicde,

sûrei İsrada « قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى » âyetinde geçen tafsîlâta da bak. Her halde bundan ruhun Melâikeden ehass olduğu anlaşılır. Ba'zıları bunların Semai Dünyaya indiğini söylemişlerse de zâhir, Arza ve Kadre mazher olan kimselere inmeleridir. ﴿بِاِذْنِ رَبِّهِمْ﴾ rablerinin izniyle -inerler, âyette rab, müfred, muzafı ileyhi olan hüm zamiri cem'idir. Lisanımızda rablerinin diye tercemesinde rab, cemi' imiş gibi bir iltibas hasıl oluyor. Yanlış anlaşılmasın, murad kendilerinin rabbı olan Allah teâlânın izniyle inerler demektir. « وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَ » buyurulduğu üzere Melâikenin nüzulü Allahın emriyle olduğu ma'lûm iken bunu tasrihin fâidesi bu işin bilhassa ehemmiyyet ve azametine tenbihtir. ﴿مِنْ كُلِّ اَمْرٍ﴾ her emirden -bu « من » makabline de maba'dine ve müteallık olabilir. Evvelkine göre ecliyye olarak « تَنَزَّلُ » ye müteallık, ya'ni o gece infazına takdir, tealluk eden her emir için demektir deniliyor. Maamafih izne müteallık olması daha yakındır. Hep hayra müteallık veya dîne ve Dünyaya müteallık infaz olunacak her emirden iznile demek olur ki bu surette izni tasrihın asıl hikmeti bu ta'mim olduğu da anlaşılır. Zira bu gece ilerisi için hâkim her türlü mukadderatın ta'yin ve tefrikı gecesi olduğundan sair evkatta olduğu gibi sade bir emri mahsusa müteallık

izn ile değil, her emirden izn ile inerler. « قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى » mucebince, ruh emri rabbanîden olduğu cihetle burada « مِنْ كُلِّ اَمْرٍۛ », ruhun Ruhı a'zam ve Melâikenin nüzulü de o Ruhı a'zamın nüzulü maiyyetinde olduğunu ma'nen bir beyan gibi de olur. « يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ » mazmunu olmak da melhuzdur. Ruhun Cibril ile tefsiri bu ma'naların hepsine salihtir. Ancak her emrin hayr-ü şerre de umumu ihtimaline karşı kadre mazher olacaklar hakkında şer ihtimalini def' için buyuruluyor ki 5. ﴿سَلَامٌ﴾ۛ bir selâm -ya'ni mahzı selâmettir. Yâhud tarafı ilâhîden bir selâmdır. Melâike mü'minlere selâm verir dururlar, « مِنْ كُلِّ اَمْرٍۛ » buna merbut olduğuna göre her emirden, korkulu her şeyden selâmettir. Yâhud selâmet müjdesi, selâmet tebliği olan bir selâmdır. ﴿هِىَ﴾ o gece ﴿حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾ ta fecrin tulûuna veya tulûu zamanına kadar- daha Türkçesi tan atıncıya, sabah oluncıya kadar. Bu ma'naya göre « سَلَامٌ » mukaddem haber, « هِىَ » muahhar mübtedadır. Bu takdirde « سَلَامٌ » da vakf edilmemek lâzım gelir. Lâkin bundan başka İbni Abbastan merviy olarak « سَلَامٌ » üzerine vakıf da tecviz edilmiştir ki bu surette selâm mahzuf mübtedanın haberi olarak « هِىَ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ سَلَامٌ » mealinde bir cümle, « هِىَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ » de mübteda ve haber olarak ayrı bir cümle olmuş olur. Masdarın ma'mulünü takdim câiz olmadığı hakkındaki ka'idei nahviyye ile olan ıtiraza zarfların bundan istisnâsiyle

cevab verilmiş olduğu da meşhurdur. Bununla beraber bize öyle geliyor ki burada selâm, « قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ » kavlindeki selâm gibi haberi mahzuf mübteda yâhud min külli emr mukaddem haber olarak Melâikeden veya doğrudan doğru tarafı ilâhîden selâm olmak üzere bir cümlei mu'teriza olması münakaşaya hiç mahal bırakmaz ve her hangisi olursa olsun asıl murad kadir gecesinin mutazammın olabileceği bir tazyık mefhumundan veya emrin umumundan dolayı Peygamber ve ümmetine bir şerr-ü zarar

Sh:»5981

ihtimalini def' ile mahza hayr-u selâmeti takrir ve tebşirdir. Taybî gibi ba'zıları « سَلَامٌ » da vakfı tecviz etmemişler ve demişlerdir ki: Bu surette « هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ » beyanının bir fâidesi olmaz. Çünkü her gecenin sabaha kadar olduğu ma'lûmdur. Fakat bunda da o fevkal'âde olan hayr-u selâmetin ba'zı saatlara münhasır olmayıp sabaha kadar mümtedd olduğu, lâzımı fâideihaber kabîlinden olarak, iş'ar edilmek fâidesi bulunacağı inkâr olunamaz. İşte kadir gecesi büyük büyük mukaddetarın ta'yin ve infazı zımnında her emirden me'muriyyeti haiz Melâikenin ve ruhun peyderpey nüzuliyle Arz üzerinde büyük bir tazyîk husule getiren fevkal'âde büyük bir ruhaniyyete mazhar ve sabah oluncıya kadar böyle

hayır ve selâmet olan büyük bir gecedir. Böyle bir gecenin sabahı ise mahzı hayr-u selâmet olacağı evleviyyetle sâbit olur. Ya'ni bura da hayr-u selâmet ma'nasına nazaran «hattâ» gayesinde mefhumı muhalif yoktur, hattâ gece mefhumuna nazaran ıskatı mavera ifade ederse de asıl masîka leh olan hayr-u selâmet mefhumuna nazaran ıskat için değil, meddi hukm içindir. Zira «وَالصُّبْحِ اِذَآ اَسْفَرَ» ve «وَالضُّحٰى» kasemlerinden de müsteban olduğu üzere fecrin tulûu ve sabahın isfarı ve duhanın intişarı âdeten bişaret delilidir. Netekim Râzînin nakli vechile bu gecenin gündüzünü istitba' etmesi mes'elesinde imam Şa'bî demiştir ki: Evet gündüzü de gecesi gibidir. Bunun selâm-u selâmet olmasına verilen ma'nalar şunlardır: -1, Melâikenin mü'minlere selâm ve duâsının kesreti -2, Şürur ve afattan sâlim olmak ma'nasına ayni selâmet ve menfeat ve hayr olması ki Şeytanın tasallutundan selâmet ma'nası da bunda dahildir. -3, Ebumüslimin kavline göre müz'ıc rüzgârlardan, saıkalardan ve bunlara mümasil ezâlardan sâlim olmasıdır. -4, eczasından her birinde ıbadet bin aydan hayırlı olmakta tefavütten sâlim olmasıdır. Çünkü diğer gecelerde farz sülüsi evvelinde, nefil evsatında, duâ seherde olmak müstehabdır.

Sh:»5982

Şu da ma'lûm olsunki bu mubarek gecede duâ mesnundur. O icabet vakıtlarından birisidir. İmam Ahmed ve sahih diyerek Tirmizî, ve nese'î ve İbni Mâce ve daha diğerleri Hazreti Aişeden şöyle rivayet etmişlerdir demiştirki: yaresulallah! Dedim; kadir gecesine rastlarsam ne diyeyim? Buyurdu ki: « اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى = Allahım sen afüvsün, afvi seversin, benden afiv buyur, de!». Kezlik namaz ve sair envaı ıbadat ile cehd ederek çalışmak da mesnundur. Süfyanı sevrî demiştirki, o gece duâ güzel olur. Resuli ekrem sallallâhü aleyhi vesellem Hazretleri Ramazan geceleri cehd ile çalışır, ve tertil ile Kur'an okurdu, rahmet âyeti geçtikçe ister, azâb âyeti geçtikçe teavvüz ederdi. İbni Receb de demiştirki: ekmel olan namaz, kıra'et, duâ, tefekkür beynini cem' etmektir. Aleyhissalâtü vesselâm bunların hepsini yapardı. Bahusus aşrı ahîrde daha ziyade yapardı. Ba'zıları demişlerdirki teravih ile kıyam husule gelir, beyhekî enes ibni Mâlik radiyallâhü anhten şöyle rivayat etmiştir: Resulullah buyurduki her kim şehri Ramazan çıkıncaya kadar akşam ve yatsu namazlarını cema'at ile kılarsa Kadir gecesinden çok bir hazz alır. Mâlik ve İbni ebî şeybe ve İbni zencûye ve beyhekî saıyd ibni müseyyebden rivayet eylemişlerdirki: Kadir gecesi yatsu namazında cema'atta hazır bulunan ondan nasîbini almış olur. İbni Haceri heytemî rahmetullahi aleyh Tuhfetülmuhtacde derki: Kadir gecesini görene ketm etmesi mesnuntur. Onun kemaliyle fadlına ancak Allah te'alânın muttali' kıldığı kimseler nâil olur. اهـ. Kadir gecesini görmek ne demek olduğu hakkında da ulemâ hayli bahisler yapmışlardır.

Âlûsînin beyanı vechile zâhir olan budurki: onu görmek demek ona mahsus olan envar ile Melâikenin nüzulü gibi hasaise ılmi ifade eden alâmatı görmek yâhud öyle bir ılmi ifade eden ve hakikatı ancak ehline ma'lûm olan bir keşfe irmektir.

Sh:»5983

Kadir gecesi meşhuru vechile Kur'anın nâzil olduğu veya sabahında Bedr zaferinin vuku' bulduğu gece olduğuna göre o bir kerre olmuş geçmiştir. Her sene Remazanda olacak olan onun şeref ve hatırasıdır demek olur. Netekim ba'zıları onun bir kerre olup mürtefi' olduğuna kail olmuşlardır. Lâkin kadir gecesi onlardan dolayı değil, onlar kadir gecesine müsadif olmuş olduğuna göre de Leyleikadir bütün sene içinde gizli olup en ziyade Ramazanda ve en ziyada aşri ahîrde ve en ziyade yirmi yedinci veya sonuncu gece olmak ihtimali agleb bulunan mübarek bir takdir gecesi olarak tekerrür ederki ma'ruf olan cumhur kavli de budur. « خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ » âyetinden zâhir olan da bu gecenin seyyidüleyyam olan Cum'a ve Arefe gecelerinden de efdal olmasıdır. Maamafih bunda da hayli münakaşa edilmiştir. Bu âyet mucebince bunun Mi'rac gecesinden de efdal olması ıktiza eder. Fakat yukarılarda da geçtiği üzere Resulullah hakkında Mi'rac gecesi efdal, ümmet hakkında da kadir gecesi efdal olduğu söylenmiştir. Lâkin

kadir gecesi sene içinde devr eder gizli bir gece olduğuna göre bu azîm vukuatın hepsi birer kadir gecesine tesadüf etmiş olmak bütün ihtilâfı ref' edecek olan en güzel bir vecih olmuş olur. Bunlar içinde Kur'anın ilk nâzil olduğu kadir gecesi ise hepsinden efdal olan yekâne kadir gecesi olmak gerektirki her Ramazanın yirmi yedinci gecesi olmak gerektirki her Ramazanın yirmi yedinci gecesi bunun devri senevîsi olmak şerefiyle hafî olan kadir gecesine isabeti en ziyade melhuz bulunan bir gece olduğu cihetle ekseriyyet kavli burada toplanmıştır. Bunun gündüzünde de gecesi gibi duâ ve ıbadet ile mücahede mesnun olur. Ki bunda ihtilâfı metali' hasebiyle husule gelen tefavüt de bertaraf edilmiş olur. Zira ma'lûmdurki arz üzerinde bir yerde gece olurken diğer bir yerde gündüz olur her iklimde bulunan kendi gecesini ihya ile aynı hayr-ü selâmetten müstefid olabilirse de gündüziyle Sh:»5984

beraber hisab olunmak icabet için daha ihtiyatlı demektir.

Bütün bu beyandan sonra Sûrenin makabline rebtından çıkacak olan ma'nâ da şu olur: o okunması emr olunan Kuranı böyle bir kadir gecesinde indiren biz rabbın azîmüşşan olduğumuz için ancak bize secde et ve yaklaş. Bu ma'nada ise Mi'rac Gecesinin daha yüksek olduğunu anlamak kabil olur. Cenabı Allah biz kullarını da leylei kadrin hayr-ü fadlına iren ıbadı salihîni zümresine ilhak eyliye. Âlûsînin kaydettiği vechile

Sofiyye ıstılâhında Leylei kadir sâlikin mahbubı hakka nisbetle kadr-ü mertebesini tanıyacağı bir tecellîi hassa irdiği gecedir ki o gece sâlikin ayni cem'a ve ma'rifette bâliğler makamına ilk duhülü vaktıdır. Netekim İbni Fârıd bu ma'nada şunu ne güzel söylemiştir:

و كل الليالى ليلة القدر ان دنت كما كل ايام اللقا يوم جمعة

Eğer o sevgili yaklaşırsa bütün geceler Kadir gecesidir. Nasıl ki bütün lika günleri Cum'a günüdür.

Şeyhın bu beytinde Cum'a gününün Leylei kadirden efdal olması kavline de işaret vardır. «وَاللّٰهُ الْهَادِى وَلَا مَقْصُودَ اِلَّا هُوَ.» "Allah doğru yolu gösterendir, ancak maksûda şâyân O'dur."